

TARTIŖMALI İLMİ TOPLANTI

**GÜNÜMÜZ
SİYER PROBLEMLERİ - 1**

**SİYER
KAYNAKLARI**

11-12 NİSAN 2026
CUMARTESİ - PAZAR

MARMARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
PROF. DR. RAŖIT KUÇUK KONFERANS SALONU
BAĞLARBAŖI - ÜSKÜDAR

GÜNÜMÜZ SİYER PROBLEMLERİ - 1 SİYER KAYNAKLARI

-TARTIŞMALI İLMÎ TOPLANTI-

PROGRAM - DAVETİYE

11-12 NİSAN 2026
CUMARTESİ - PAZAR

MARMARA ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ
RAŞİT KÜÇÜK KONFERANS SALONU
BAĞLARBAŞI - ÜSKÜDAR

ORGANİZATÖR

Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN

Istanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

SEKRETERYA

Dr. İsmail KURT / Seyit Ali TÜZ

İslâmî İlimler Araştırma Vakfı

VAKIF İLETİŞİM

İslâmî İlimler Araştırma Vakfı

İskender Paşa Mahallesi, Kâmil Paşa sokak, No: 5

34260 Fatih/İstanbul

Tel: +90 212 523 54 57-Faks: +90 212 523 65 37

e-posta: isav@isavvakfi.org

<http://www.isavvakfi.org>

TOPLANTI YERİ

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Raşit Küçük Konferans Salonu

Bağlarbaşı – Üsküdar

PROJE

Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN - Prof. Dr. Şaban ÖZ

TERTİP HEYETİ

Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN

Prof. Dr. Şaban ÖZ

Prof. Dr. Âdem APAK

Prof. Dr. Cahit KÜLEKÇİ

Prof. Dr. Mahmut KELPETİN

Prof. Dr. Feyza Betül KÖSE

Dr. Öğretim Üyesi Ümit ESKİN

Prof. Dr. Salih TUĞ

Prof. Dr. Mahmut KAYA

Prof. Dr. Bedreddin ÇETİNER

Prof. Dr. İlyas ÇELEBİ

Prof. Dr. Ahmet KAVAS

Feyzullah KIYIKLIK

İsmail BACACI

Burhanettin TANYERİ

Ahmet YILDIZ

İLİM ve İSTİŞARE HEYETİ

Prof. Dr. Adnan ADIGÜZEL

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat

Prof. Dr. Casim AVCI

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Prof. Dr. Hüseyin AKGÜN

İstanbul Medeniyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Prof. Dr. Mehmet ÖZDEMİR

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Emekli)

Prof. Dr. M. Hanefi PALABIYIK

Ege Üniversitesi Birgivi İlahiyat Fakültesi

Prof. Dr. Mustafa ERTÜRK

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Prof. Dr. Mithat ESER

Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Prof. Dr. Nahide BOZKURT

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Emekli)

Prof. Dr. Ömer SABUNCU

Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Prof. Dr. Rıza SAVAŞ

İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Emekli)

Prof. Dr. Tahsin KOÇYİĞİT

Katip Çelebi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Prof. Dr. Yusuf Ziya KESKİN

Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Muhterem Efendim,

Kuruluşundan bu yana değişik konularda millî ve milletlerarası tartışmalı ilmî toplantılar tertipleyen, sunulan tebliğ ve müzakereleri kitap halinde yayınlayarak toplumumuzun istifadesine sunan vakfımızın Marmara ve İstanbul İlahiyat Fakülteleriyle müştereken tertiplemiş bulunduğu

Günümüz Siyer Problemleri Tartışmalı İlmî Toplantı - I “Siyer Kaynakları”

konulu tartışmalı ilmî toplantımıza huzurlarınızla şeref vermenizi arz ve rica ederiz.

Prof. Dr.

İsmail Safa ÜSTÜN

Marmara Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Dekanı

Prof. Dr.

Yaşar DÜZENLİ

İstanbul Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Dekanı

Prof. Dr.

Salih TUĞ

İslâmî İlimler Araştırma Vakfı
Mütevelli Heyet Başkanı

11 Nisan 2026 Cumartesi

AÇILIŞ OTURUMU

09.00 – 09.30

Kur’ân-ı Kerîm Tilâveti

Açılış Konuşmaları

Prof. Dr. Mahmut KAYA

İslâmî İlimler Vakfı Başkan Vekili

Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Prof. Dr. Yaşar DÜZENLİ

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı

Prof. Dr. İsmail Safa ÜSTÜN

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı

11 Nisan 2026 Cumartesi

I. OTURUM

09.30 – 11.15

Başkan: Prof. Dr. Yaşar Düzenli
İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı

1. Tebliğ: Siyer Yazıcılığının Tarihi

Dr. Öğretim Üyesi Selahattin Polatoğlu
İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Müzakereci:

Prof. Dr. Adnan Demircan
İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

2. Tebliğ: İlk Siyer Risaleleri

Dr. Öğretim Üyesi Zeynep Kaya Ünal
Yalova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Müzakereci:

Prof. Dr. Âdem Apak
Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

3. Tebliğ: Klasik Dönem Siyer Kaynaklarının Özellikleri

Dr. Ar. Gör. Asım Sarıkaya
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Müzakereci:

Prof. Dr. Şaban Öz
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ARA (Çay) 11.15 – 11.30

11 Nisan 2026 Cumartesi

II. OTURUM

11.30 – 13.15

Başkan: Prof. Dr. İsmail Safa Üstün
Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı

4. Tebliğ: İlk Dönem Siyer Kaynaklarının Özellikleri

Dr. Öğretim Üyesi Hacı Mehmet Altuntaş
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Müzakereci:

Prof. Dr. Nahide Bozkurt
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Emekli)

5. Tebliğ: Temel Siyer Kaynaklarındaki Problemler

Doç. Dr. Yavuz Selim Göl
Giresun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Müzakereci:

Prof. Dr. M. Hanefi Palabıyık
Ege Üniversitesi Birgivi İlahiyat Fakültesi

6. Tebliğ: Siyer Kaynaklarının Mevsukiyeti

Doç. Dr. Abdurrahim Aslan
Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Müzakereci:

Prof. Dr. Feyza Betül Köse
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Fakültesi

ARA (Öğle Yemeği) 13.15 – 14.30

11 Nisan 2026 Cumartesi

III. OTURUM

14.30– 16.15

Başkan: Prof. Dr. Mehmet Şeker
Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Emekli)

7. Tebliğ: Siyer Kaynağı Olarak Kur'ân-ı Kerim

Dr. Öğretim Üyesi Mustafa Soycan
Uşak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Müzakereci:

Prof. Dr. Fethi Ahmet Polat
İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

8. Tebliğ: Siyer Kaynağı Olarak Arap Şiiri

Doç. Dr. Korkut Dindi
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Müzakereci:

Prof. Dr. Mehmet Salih Arı
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ARA (Çay) 16.15 – 16.30

11 Nisan 2026 Cumartesi

IV. OTURUM

16.30– 18.15

Başkan: Prof. Dr. Âdem Apak
Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

9. Tebliğ: Siyer Kaynağı Olarak Ensâb Literatürü

Dr. Öğretim Üyesi Ömer Aras
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Müzakereci:

Prof. Dr. Cahit Külekçi
Yalova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

10. Tebliğ: Siyer Kaynağı Olarak Tabakât ve Teracim Literatürü

Dr. Öğretim Üyesi Tuğba Velioğlu
Giresun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Müzakereci:

Prof. Dr. Ömer Sabuncu
Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

11. Tebliğ: Siyer Kaynağı Olarak Genel Tarihler

Dr. Öğretim Üyesi Hüseyin Gökalp
Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Müzakereci:

Prof. Dr. Şefaettin Severcan
Nevşehir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

12 Nisan 2026 Pazar

V. OTURUM

09.30-11.15

Başkan: Prof. Dr. Nahide Bozkurt
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Emekli)

12. Tebliğ: Siyer Kaynaklarının Coğrafyası

Dr. Öğretim Üyesi Öznur Hocaoğlu
Manisa Celal Bayar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Müzakereci:

Prof. Dr. Abdulkadir Macit
Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

13. Tebliğ: Siyer Kaynağı Olarak Şehir Tarihleri

Doç. Dr. İbrahim Barca
Bitlis Eren Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Müzakereci:

Prof. Dr. Hüseyin Güneş
Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

14. Tebliğ: Siyer Kaynağı Olarak Coğrafya Literatürü

Doç. Dr. Aygül Düzenli
Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Müzakereci:

Prof. Dr. Tahsin Koçyiğit
İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ARA (Çay) 11.15 – 11.30

12 Nisan 2026 Pazar

VI. OTURUM

11.30 – 13.15

Başkan: Prof. Dr. M. Hanefi Palabıyık
Ege Üniversitesi Birgivi İlahiyat Fakültesi

15. Tebliğ: Siyer Kaynağı Olarak Seyahatnameler

Dr. Öğretim Üyesi Elif Erdem
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Müzakereci:

Prof. Dr. Mehmet Şeker
Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Emekli)

16. Tebliğ: Siyer Kaynağı Olarak Şemâil-Delâil Literatürü

Dr. Ar. Gör. Muhsin Dügeroğlu
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Müzakereci:

Prof. Dr. Rıza Savaş
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

17. Tebliğ: Siyer Kaynağı Olarak Arkeoloji

Doç. Dr. Halil Ortakçı
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Müzakereci:

Prof. Dr. Adnan Adıgüzel
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ARA (Öğle Yemeği) 13.15 – 14.30

12 Nisan 2026 Pazar

VII. OTURUM

14.30 – 16.15

Başkan: Prof. Dr. Rıza Savaş
Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Emekli)

18. Tebliğ: Siyer Kaynağı Olarak Takvimler

Doç. Dr. Mehmet Apaydın
İstanbul Medeniyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Müzakereci:

Prof. Dr. Abdurrahman Demirci
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

19. Tebliğ: Kayıp Siyer Literatürünün Yeniden İnşası

Dr. Eyüp Elkoca
Araştırmacı

Müzakereci:

Prof. Dr. Hüseyin Akgün
İstanbul Medeniyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

20. Tebliğ: Siyer Kaynaklarının Tahkiki

Doç. Dr. Hüseyin Tuncer
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Müzakereci:

Prof. Dr. Cahit Kara
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ARA (Çay) 16.15 – 16.30

12 Nisan 2026 Pazar

VIII. OTURUM

16.30 – 18.15

Başkan: Prof. Dr. Şefaettin Severcan
Nevşehir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

**21. Tebliğ: Siyer Kaynağı Olarak
Klasik Dönem Hristiyan-Yahudi Literatürü**

Dr. Öğretim Üyesi Huzeyfe Alkan
Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Müzakereci:

Prof. Dr. Nizamettin Parlak
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

22. Tebliğ: Oryantalist Metinlerin Çağdaş Siyer Yazıcılığına Etkisi

Dr. Öğretim Üyesi Ali Tekkoyun
Ege Üniversitesi Birgivi İlahiyat Fakültesi

Müzakereci:

Prof. Dr. Mithat Eser
Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

23. Tebliğ: Siyer ve Yapay Zekâ

Dr. Öğretim Üyesi Ahmet Gedik
İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Müzakereci:

Prof. Dr. Mahmut Kelpetin
Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

12 Nisan 2026 Pazar

IX. OTURUM

18.15 – 18.30

GENEL DEĞERLENDİRME

Prof. Dr. Mahmut KAYA (Başkan)

İSAV Mütevelli Heyet Üyesi

Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Prof. Dr. Şaban ÖZ

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Prof. Dr. Mahmut KELPETİN

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

KATILIMCILAR

Prof. Dr. Abdulkadir Macit Kocaeli Ü. İlahiyat Fakültesi

Prof. Dr. Abdurrahman Demirci Ankara Hacı Bayram Veli Ü. İlahiyat Fakültesi

Prof. Dr. Âdem Apak Bursa Uludağ Ü. İlahiyat Fakültesi

Prof. Dr. Adnan Adıgüzel Eskişehir Osmangazi Ü. İlahiyat Fakültesi

Prof. Dr. Adnan Demircan İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Prof. Dr. Cahit Kara Bolu Abant İzzet Baysal Ü. İlahiyat Fakültesi

Prof. Dr. Cahit Külekçi Yalova Ü. İlahiyat Fakültesi

Prof. Dr. Fethi Ahmet Polat İstanbul Ü. İlahiyat Fakültesi

Prof. Dr. Feyza Betül Köse Kahramanmaraş Sütçü İmam Ü. İlahiyat Fakültesi

Prof. Dr. Hüseyin Akgün İstanbul Medeniyet Ü. İlahiyat Fakültesi

Prof. Dr. Hüseyin Güneş Şirnak Ü. İlahiyat Fakültesi

Prof. Dr. İsmail Safa Üstün Marmara Ü. İlahiyat Fakültesi

Prof. Dr. M. Hanefi Palabıyık Ege Ü. Birgivi İlahiyat Fakültesi

Prof. Dr. Mahmut Kaya İslamî İlimler Araştırma Vakfı

Prof. Dr. Mahmut Kelpetin Marmara Ü. İlahiyat Fakültesi

Prof. Dr. Mehmet Şeker Dokuz Eylül Ü. İlahiyat Fakültesi (Emekli)

Prof. Dr. Mithat Eser Selçuk Ü. İlahiyat Fakültesi

Prof. Dr. Nahide Bozkurt Ankara Ü. İlahiyat Fakültesi (Emekli)

Prof. Dr. Nizamettin Parlak Erzincan Binali Yıldırım Ü. İlahiyat Fakültesi

Prof. Dr. Ömer Sabuncu Harran Ü. İlahiyat Fakültesi

Prof. Dr. Rıza Savaş Dokuz Eylül Ü. İlahiyat Fakültesi (Emekli)

Prof. Dr. Şaban Öz Kahramanmaraş Sütçü İmam Ü. İlahiyat Fakültesi

Prof. Dr. Şefaettin Severcan Nevşehir Ü. İlahiyat Fakültesi

Prof. Dr. Tahsin Koçyiğit İzmir Kâtip Çelebi Ü. İlahiyat Fakültesi

- Prof. Dr. Yaşar Düzenli** İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
- Prof. Dr. Mehmet Salih Arı** Van Yüzüncü Yıl Ü. İlahiyat Fakültesi
- Doç. Dr. Abdurrahim Aslan** Harran Ü. İlahiyat Fakültesi
- Doç. Dr. Aygül Düzenli** Çukurova Ü. İlahiyat Fakültesi
- Doç. Dr. Halil Ortakçı** Zonguldak Bülent Ecevit Ü. İlahiyat Fakültesi
- Doç. Dr. Hüseyin Tuncer** Ağrı İbrahim Çeçen Ü. İslamî İlimler Fakültesi
- Doç. Dr. İbrahim Barca** Bitlis Eren Ü. İlahiyat Fakültesi
- Doç. Dr. Korkut Dindi** Ağrı İbrahim Çeçen Ü. İlahiyat Fakültesi
- Doç. Dr. Mehmet Apaydın** İstanbul Medeniyet Ü. İlahiyat Fakültesi
- Doç. Dr. Yavuz Selim Göl** Giresun Ü. İlahiyat Fakültesi
- Dr. Ar. Gör. Asım Sarıkaya** Kahramanmaraş Sütçü İmam Ü. İlahiyat Fakültesi
- Dr. Ar. Gör. Muhsin Dügeroğlu** Ankara Sosyal Bilimler Ü. İlahiyat Fakültesi
- Dr. Eyüp Elkoca** Araştırmacı
- Dr. Öğretim Üyesi Ahmet Gedik** İzmir Kâtip Çelebi Ü. İlahiyat Fakültesi
- Dr. Öğretim Üyesi Ali Tekkoyun** Ege Ü. Birgivi İlahiyat Fakültesi
- Dr. Öğretim Üyesi Elif Erdem** Ankara Sosyal Bilimler Ü. İlahiyat Fakültesi
- Dr. Öğretim Üyesi Hacı Mehmet Altuntaş** Aydın Adnan Menderes Ü. İlahiyat Fak.
- Dr. Öğretim Üyesi Huzeyfe Alkan** Dokuz Eylül Ü. İlahiyat Fakültesi
- Dr. Öğretim Üyesi Hüseyin Gökalp** Selçuk Ü. İlahiyat Fakültesi
- Dr. Öğretim Üyesi Mustafa Soycan** Uşak Ü. İlahiyat Fakültesi
- Dr. Öğretim Üyesi Ömer Aras** Abant İzzet Baysal Ü. İlahiyat Fakültesi
- Dr. Öğretim Üyesi Öznur Hocoğlu** Manisa Celal Bayar Ü. İlahiyat Fakültesi
- Dr. Öğretim Üyesi Selahattin Polatoğlu** İnönü Ü. İlahiyat Fakültesi
- Dr. Öğretim Üyesi Tuğba Velioğlu** Giresun Ü. İlahiyat Fakültesi
- Dr. Öğretim Üyesi Zeynep Kaya Ünal** Yalova Ü. İlahiyat Fakültesi

TEBLİĞ ÖZETLERİ

Siyer Yazıcılığının Tarihi

Dr. Öğr. Üyesi Selahattin POLATOĞLU

İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Anabilim Dalı

Hız. Peygamber'in (s.a.s.) hayatı ve dönemi Müslümanlar arasında sürekli ilgi ve merak konusu olmuştur. İslam'ın doğduğu yıllarda tarih yazma geleneği henüz oluşmadığı için bu konudaki bilgiler, çoğunlukla sözlü olarak aktarılmıştır. Tâbiîn neslinden bazı kişiler bu bilgileri iştiyakla edinmeye çalışmış ve bu yönleriyle öne çıkmıştır. Buna bağlı olarak Hız. Peygamber'e ve dönemine ilişkin olayları ve gelişmeleri ihtiva eden sahifeler veya risâle olarak tarif edilen küçük hacimli eserler kaleme alınmıştır. Hicrî ikinci asırda Hız. Peygamber'in hayatı hakkındaki bilgilerin müstakil olarak toplandığı *sîret* -çoğul formuyla *siyer*- veya ağırlıklı olarak savaşların ele alındığı *meğâzî* adlı eserler ortaya çıkmıştır. Siyer eserlerinin nüvesini teşkil eden ancak bir bütünlük arz etmeyen ilk metinler, ilerleyen süre zarfında derlenip toparlanmış, tasnife tabi tutulmuş ve kronolojiye bağlı olarak sistematik hale getirilmiştir. Hadis ilmi ile pek çok noktada yolları kesişen siyer yazıcılığı, kapsam ve yöntem bakımından farklılaşması nedeniyle ondan ayrı olarak tarih disiplinine bağlı olarak gelişmiştir. Öte yandan tefsir, fıkıh ve kelam gibi İslamî ilimlerin teşekkülü sırasında da Hız. Peygamber'in hayatına ışık tutan pek çok bilgi kaydedilmiştir. Bunun yanı sıra şahıslar ve kabileler hakkında yazılanlar da belli açılardan siyere kaynaklık etmiştir. Bu süreçte siyasî, sosyal ve dinî saiklerle zayıf veya uydurma haberler de literatüre girmiştir. Yaklaşık üç asırda teşekkül sürecini tamamlayan siyer yazıcılığı şemâil ve delâil gibi farklı formlarda ve yeni bakış açıları ile günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Siyer alanında kabul görmüş bazı eserler ihtisar veya şerh edilmek suretiyle yeniden düzenlenmiştir. Genel tarih kitaplarının yanı sıra toplu biyografiler (tabakât), şehir-bölge tarihleri ve ansiklopedik eserlerde siyere de yer verilmiştir. Öte yandan Araplar dışındaki diğer Müslüman halkların kendi dillerinde Hız. Peygamber'i öğrenme ve tanıma isteği, tercümeyle dayanan veya telif eserlerin ve edebî ürünlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Her

dönemde kendi çağının ihtiyaç ve problemlerinden izler taşıyan siyer yazıcılığı, son yüzyıllarda değişen toplum ve düşünce yapısına bağlı olarak yeni tartışmaların gölgesinde canlılığını korumuştur. Bu tebliğde klasik ve çağdaş literatürden hareketle ana hatlarıyla siyer yazıcılığının tarihi, tasnifi ve dönemlendirmesi üzerinde durulmaktadır.

İlk Siyer Risaleleri

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep KAYA ÜNAL

Yalova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

İslâm öncesi dönemde Araplar bilgiyi sözlü aktarmışlar, yazıyı ise nadiren kullanmışlardır. Tarihi bilginin yazılı olarak tutulmasıyla ilgili gelişmelerde, Hz. Peygamber’in hayatının gelecek nesillere aktarılması gayesinin önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Siyer yazıcılığının başlaması aynı zamanda İslâm tarih yazıcılığının ortaya çıkışını temsil etmektedir. Dolayısıyla ilk siyer risalelerinin yazarları, müslüman tarihçilerin ilk neslini teşkil etmişlerdir. Bu tebliğde risale olarak ele alınacak metinler, Hz. Peygamber’e dair bilginin farklı membalardan derlenmesi ve kaydedilmesi amacı ile oluşturulanlar olacaktır. Bu sebeple Hz. Ali’nin (ö. 40/661) kılıcının kabzasında taşıdığı ve hüküm verirken kullandığı sahifesi değil, Abdullah b. Selâm’ın Resûlullâh ile arasında geçen ve müslüman olmasına sebep olan diyalogu kaydettiği *el-Mesâil*’i ya da Abdullah b. Abbâs’ın (ö. 68/687-88) sahabîlerden dinlediği siyer rivayetlerini yazdığı levhaları bu kategoriye dahil olmaktadır. Her iki sahabînin de siyerin yanı sıra İslâm öncesi dönemlerle ilgili rivayetlerinin bulunması ayrıca dikkate değerdir. Nitekim henüz sahabe döneminde siyerin Hz. Âdem ile başlayan insanlık tarihinin bir parçası olarak ele alındığına işaret etmektedir.

Sahabîlerin yazılı metinleri ile başlayan risaleler dönemi İbn Şihâb ez-Zührî’nin (ö. 124/742) temsil ettiği cem dönemine kadar devam etmektedir. Zira bu süreçte mevcut rivayet birikiminin derlenmesiyle musannef kitapların yazıldığı yeni bir devre geçilmiştir. Bu tebliğde risaleler dönemindeki siyer yazım faaliyetleri İslâm tarih yazımını şekillendirmesi bakımından incelenecek, İslâm öncesi dönemdeki rivayet geleneği ve İslâmî bilginin farklı ilim dallarının oluşumuyla değişen aktarım özellikleri ile karşılaştırılarak ele alınacaktır.

Klasik Dönem Siyer Kaynaklarının Özellikleri

Dr. Asım SARIKAYA

KSÜ İlahiyat Fakültesi Siyer-i Nebi ve İslâm Tarihi Ana Bilim Dalı

Bu tebliğde, III-IV/IX-X. yüzyıllar arasında telif edilmiş müstakil siyer eserleri ile genel tarih eserlerinin siyer bölümleri incelenmektedir. Siyer yazıcılığı, Müslümanların Hz. Peygamber'in hayatına duyduğu ilgiyle erken dönemde başlamış ve zamanla gelişerek zengin bir literatür hâline gelmiştir. Bu alandaki erken dönem siyer eserleri yoğun biçimde araştırılmış olmakla birlikte, daha sonraki yüzyıllarda kaleme alınan siyer metinleri büyük ölçüde ihmal edilmiştir. Mevcut çalışmalar ise söz konusu dönemi hem nicelik hem de nitelik açısından yeterince temsil etmemektedir. Bu durum, özellikle III/IX. ve IV/X. yüzyıllarda telif edilen siyer eserlerinin müstakil olarak ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Çalışmamız, belirtilen zaman dilimindeki siyer yazıcılığını incelemeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda siyer müelliflerinin hayatları ve eserleri ile siyer metinleri; içerik, yöntem ve kaynak kullanımı bakımından değerlendirilmiş ve dönemin siyer telif geleneği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırma iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Belâzürî, İbn Hibbân, Ebu'l-Abbâs el-Hasenî ve İbn Fâris'e ait müstakil siyer eserleri ele alınmıştır. İkinci bölümde ise Halife b. Hayyât, İbn Vâdih el-Kâtip, Taberî, Mes'ûdî ve Mutahhar b. Tâhir'in genel tarih eserlerindeki siyer bölümleri incelenmiştir.

Çalışmanın sonucunda, III/IX. ve IV/X. yüzyıllarda telif edilen siyer eserlerinin, erken dönem siyer geleneğinin bir devamı niteliği taşıdığı, ancak içerik ve yöntem açısından kendi dönemlerine özgü yeni unsurlar barındırdığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda söz konusu yüzyıllarda siyer yazıcılığının yalnızca geleneksel çizgiyi sürdürmekle kalmadığı, aynı zamanda dönemin ilmî ve toplumsal ihtiyaçlarına göre yeniden şekillendiği görülmüştür. Bu bulgulardan hareketle, III/IX. yüzyılın siyer yazıcılığında yeni bir safhayı temsil ettiği ve bu dönemin “Klasik Dönem” olarak adlandırılabilirliği sonucuna ulaşılmıştır.

İlk Dönem Siyer Kaynaklarının Özellikleri

Dr. Öğretim Üyesi Hacı Mehmet Altuntaş

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Siyer, Hz. Muhammed’in hayatını, vahyin iniş sürecini, toplumsal ilişkilerini ve İslam toplumunun doğuşunu konu edinmektedir. Ancak bu alan, sadece tarihsel bir biyografi değil, aynı zamanda dinî anlam üretimi ve kimlik inşasının da merkezindedir. Bu nedenle erken dönem siyer kaynaklarının hangi yöntemlerle derlendiği, hangi rivayet zincirlerine dayandığı ve nasıl bir tarihsel bilinç oluşturduğu önem taşımaktadır. Bu çalışma, İslam tarih yazıcılığının temelini oluşturan ilk dönem siyer kaynaklarını ilmî açıdan incelemeyi amaçlamaktadır. Tebliğde betimleyici, tarihsel-eleştirel ve karşılaştırmalı analiz yöntemleri bir arada kullanılacaktır. Betimleyici yöntem ile İbn İshak, İbn Hişâm, Vâkıdî, Taberî vb. erken dönem siyer literatürünün temel kaynakları tanıtılacaktır. Tarihsel-eleştirel yöntem, rivayetlerin olduğu siyasi, toplumsal ve kültürel bağlamı açıklamaya yöneliktir. Böylece rivayetlerin tarihsel güvenilirliği kadar, toplumun dinî hafızasındaki işlevi de değerlendirilecektir. Karşılaştırmalı metin analizi, aynı olayın farklı kaynaklardaki varyantlarını inceleyerek rivayetlerin nasıl değiştiğini ve hangi anlatı unsurlarının ön plana çıktığını göstermeyi amaçlamaktadır. Analiz bölümünde, ilk dönem siyer yazarlarının tarihsel yaklaşımı ve üslup farkları üzerinde durulacaktır. İbn İshak (ö. 150/767): Siyeri, hem kronolojik hem tematik olarak düzenleyen ilk isimdir. Rivayetleri derlerken şifahî geleneği yazılı forma aktarmış, ahlaki vurguyu korumuştur. İbn Hişâm (ö. 218/833): İbn İshak’ın eserini edebî bir biçimde sadeleştirerek, Kur’an ayetleriyle desteklemiştir. Vâkıdî (ö. 207/823): Tarihî olayları ayrıntılı ve askerî perspektiften ele almıştır. Taberî (ö. 310/923): Rivayetleri isnadlı biçimde aktarmış, farklı görüşleri mukayeseli sunmuştur. Çalışma, bu yazarların siyer rivayetlerinde “tarih” ile “teoloji” arasındaki ilişkiyi çözümleyerek, Hz. Peygamber’in şahsiyetinin farklı dönemlerde nasıl temsil edildiğini göstermektedir. Araştırma, ilk dönem siyer kaynaklarının yalnızca tarihî bilgi aktaran metinler olmadığını, aynı zamanda erken İslam toplumunun inanç, kimlik ve anlam inşasında merkezi bir rol oynadığını ortaya koyacaktır. Yöntemsel olarak klasik rivayet tenkidiyle modern tarihsel-eleştirel yaklaşımı

mın birlikte kullanılması, siyer ilmine disiplinler arası bir derinlik kazandırmıştır. Bu çerçevede çalışma, hem İslam tarihçiliğinin doğuşunu anlamaya hem de kaynakların epistemolojik yapısını yeniden değerlendirmeye önemli katkılar sunacaktır.

Temel Siyer Kaynaklarındaki Problemler

Dr. Öğr. Üyesi Yavuz Selim GÖL

Giresun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Anabilim Dalı

İlk dönemlerde telif edilen siyer kaynakları, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hayatı ve İslâm'ın ilk dönemlerine ilişkin bilgi veren temel kaynaklardır. İslâm'ın geçirdiği tarihsel süreci anlamak isteyen bir araştırmacı ilk dönemlerde yazılan kaynaklardan başlayarak bir okuma yapmak zorundadır. Ancak, ilk dönemlerde telif edilen siyer kaynaklarının okuyucunun zihninde soru işaretleri oluşturabilecek potansiyele sahip bazı problemleri bulunmaktadır. Bu tebliğde, ilk dönemlerde telif edilen siyer kaynakları kronolojik bir sıralamaya tabi tutularak bu kaynaklarda var olan temel problemler ele alınacaktır. Bu eserlerde bulunan temel problemleri aşağıdaki başlıklar esas alınarak tasnif etmek mümkündür. Bu problemlerin ilki kaynakların derleme sürecidir. Zira ilk dönem siyer kaynaklarının derlenmesine, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) vefatından yaklaşık 100 yıl sonra başlanmıştır. Bu durum, kaynaklarda yer alan bilgilerin doğruluğu ve güvenilirliği konusunda şüphelere neden olmaktadır. Bir diğer önemli problem ise ravi problemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyer kaynaklarının ravileri hakkında yeterli bilgi bulunmaması, ravilerin güvenilirliği ve kaynaklarda yer alan bilgilerin doğruluğu konusunda problemler yaratmaktadır. Hadis uydurma faaliyetleri de zikredilen bir önceki problemle paralellik arz etmektedir. Bazı ravilerin hadis uydurduğuna dair var olan malumat, siyer kaynaklarının güvenilirliğini zedelemektedir. Tarihî kaynakların eksikliği de önemli bir problem teşkil etmektedir. Zira bu sebepten siyer kaynaklarının çoğu, tarihi kaynaklarla desteklenmemektedir. Bu durumun önemli sebeplerinden birisi de İslâm toplumlarının dönem dönem yaşadıkları büyük yıkımlardır. Doğu'da Moğol İstilasının, Batı'da Hristiyanların Reconquistası'nın meydana getir-

diği tahribat kütüphaneleri de önemli ölçüde etkilemiş ve birçok kaynak imha edilmiştir. Özellikle ilk dönemlerde telif edilen kitapların imhası, sonraki dönemlerdeki kaynaklarda değişime uğrayan birtakım bilgilerin sağlamlasının yapılmasına engel teşkil etmektedir. Diğer taraftan arkeolojik çalışmalar sonucunda elde edilen bu döneme dair buluntuların sınırlı kalması gibi sebeplerle döneme tanıklık edecek ve eserlerde yer alan bilgileri doğrulayacak veriyi sağlamaması, kaynakların aktardığı bilgilerin doğruluğu ve güvenilirliği konusunda şüphelere neden olmaktadır. Temel siyer kaynaklarının önemli problemlerinden birisi de ideolojik etkilerdir. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) vefatından kısa süre sonra ortaya çıkan siyasi çekişmeler ve toplumsal kırılmalar İslâm toplumunda ideolojik kamplaşmalara sebep olmuştu. Bu durum ideolojik grupların kendilerini dinî bir otorite tarafından tasdik ettirebilmek amacıyla, telif edilen siyer kaynaklarının bazılarında ideolojik anlatılara yer verilmesine sebep olmuşlardır. Bu durum, kaynakların objektifliğini ve güvenilirliğini zedelemektedir. Bu tebliğ, yukarıda zikredilen problemlerin tespit edilerek ilgili bir okuyucu ya da araştırmacının, temel siyer kaynaklarında yer alan bilgilere bakışının nasıl olması gerektiğine dair bir öneride bulunmayı amaçlamaktadır.

Siyer Kaynaklarının Mevsukiyeti

Doç. Dr. Abdurrahim ARSLAN

Harran Üniversitesi İslâm Tarihi ve Sanatları Bölümü
İslâm Tarihi Anabilim Dalı

Bilim insanları, bir çalışmanın dayandığı kaynaklar ve başvuru- lan literatürün son derece önemli olduğu hususunda görüş birliği içindedirler. Zira kaynak, bilgi ve malumatı barındıran temel unsurdur. Kaynağın epistemik değeri, anlattığı olaya ne kadar yakın bir dönemde yazıldığıyla ilgili olduğu gibi, yazarının kimliği de kaynağın güvenilirlik derecesinin tespitinde önemli bir rol oynar. Akademik literatürde, özellikle tarih ve dinî ilimler alanında, bu kriterler kaynak değerlendirmesinde temel teşkil eder. Bu nedenle İslâm bilginleri, kaynakların doğruluğunu ve güvenilirliğini sağlama konusunda büyük bir titizlik göstermişlerdir. Bu amaçla, semâ, kıraat,

icâzet ve münâvele gibi titiz kontrol ve aktarma usulleri geliştirmişlerdir. Onlar bununla, asıl kaynağın korunmasını ve içeriğinin değiştirilmesine veya tahrif edilmesine karşı güvende kalmasını amaçlamışlardır. Böylece eserin, müellifin bıraktığı orijinal haliyle muhafaza edilmesi ve gelecek nesillere sağlam bir şekilde aktarılması sağlanmış olur. Bu bağlamda Hz. Peygamber’in hayatını (siyer) konu alan araştırmalarda, güvenilir kaynakları belirlemek ve bu kaynakları bilgiye dayanak olacak aslı referanslar olarak tanımak, bilimsel yöntem açısından kaçınılmaz bir gerekliliktir. Zira bu tür kaynakların yokluğu, doğrudan olayın aslı hakkında şüphe doğurur ve bu durumda, siyerin sunduğu tarihî ve ilmî fayda da ortadan kalkar. Binaenaleyh Hz. Peygamber’in hayatının titizlikle araştırılması ve güvenilir biçimde belgelenmesi büyük önem taşır. Zira onun hayatı, izlediği yolu ve uyguladığı örnekliliği ortaya koyar. Yüce Allah, Kur’ân-ı Kerîm’de ona itâat etmemizi ve onun izinden gitmemizi emretmiştir. Bu sebeple, Hz. Peygamber’e nispet edilen her bilginin doğruluğunun tespit edilmesi ve kaynaklarının sağlam biçimde belgelenmesi zorunludur. Çünkü bu bilgiler, İslâm dininin temel referanslarından birini oluşturmaktadır. Bu önemli noktadan hareketle bu çalışmada siyer kaynaklarının mevsukiyeti ele alınmıştır. Ancak siyer kaynaklarının mevsukiyeti üzerine yapılacak bir değerlendirme, bu kısa satırlarla sınırlı tutulamayacak kadar geniş ve çok boyutludur. Zira bu alan, oldukça çeşitli ve kapsamlıdır. Bu nedenle burada siyer kaynaklarında mevsukiyeti hususunda temel problem olarak gösterilen konular üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda isnad ve isnadın değerlendirilmesine bağlı olarak ortaya çıkan mürsel ve zayıf rivayetler, rivayetlerde görülen ihtilaflar, rivayetler konusunda dile getirilen müsamaha anlayışı ele alınacaktır. Bunlarla birlikte mevsukiyet tartışmalarının önemli bir boyutunu oluşturan telfik, siyer rivayetlerinin değerlendirilmesinde kullanılan yöntem ve siyer alanında kullanılan istilahlar da incelenecektir. Çalışmada ilk olarak mevsukiyet kavramının tanımı ve problematik yönü ele alınmış, akabinde siyer kaynakları ve rivayetlerinde mevsukiyet problemine neden hususlara geçilmiştir.

Siyer Kaynağı Olarak Kur’ân-ı Kerim

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa SOYCAN

Uşak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı

Kur’ân-ı Kerim’in vermiş olduğu bilgiler ilâhî kaynaklı olduğu için mutlak ve objektif bir geçerliliğe sahiptir. Bu özelliği dolayısıyla Kur’an diğer dinî ilimlerde olduğu gibi siyerin de ana kaynağıdır. Kur’an, üç ayrı düzlemdeki ayet ve surelerle siyere kaynaklık eder. Hz. Peygamber’in görevinin mahiyetini açıklayan ve şahsiyetini öven ayetler ilk düzlemi; hayat ve şahsiyetinin esaslarını anlatıp âdeta siyerin planını çizen ayetler ikinci düzlemi, doğrudan doğruya Hz. Peygamber’i ya da onun çağdaşlarının tavırlarını ilgilendiren hususlara işaret eden veya telmihte bulunan ayet ve sureler ise üçüncü düzlemi teşkil eder. Fakat Kur’an; mahiyet, muhteva ve üslup özelliklerinden dolayı siyere doğrudan değil dolaylı bir şekilde kaynaklık eder. Mahiyeti itibariyle Kur’an, “haber” ve “inşâ” olmak üzere iki kısma ayrılır. Allah’ın isimleri, sıfatları, ahiret ahvali, kıssalar ve risalet dönemi olayları onun “haber”, neyin nasıl yapılması gerektiği, yani olması gerekenler dair vermiş olduğu bilgiler ise “inşâ” kısmını ifade eder. Fakat Kur’an’daki ihbârî ifadeler haber olma vasfıyla birlikte inşâî bir vasfa da sahiptir. Çünkü Kur’an’ın üslubu “haber”i herhangi bir döneme ve bazı şartlara has kılmaktan çıkarıp ona inşâî bir hüviyet kazandırır. Bu özelliği itibariyle Kur’an, siyere hem normatif bir anlam yükler hem de doğrudan bir tarih kitabı olmadığına işaret eder. Kur’an’ın muhtevası ise siretin seyriyle refakat ve eşgüdüm içerisinde oluşmuştur. Bu indiriliş keyfiyeti nedeniyle içeriğinin dizilişi alışlagelmiş eserlerde olduğu gibi sistematik ve kronolojik bir şekilde değil, baştan sona kadar yayılmıştır. Bu özelliğinden dolayı Kur’an’dan hareketle bir siyer yazımı için ayetlerin nüzul sebepleri, tarihsel ve metinsel bağlamları yöntemsel olarak tespit edilmelidir. Üslup açısından ise Kur’ân-ı Kerim, 7. yüzyıldaki Hicaz Arap kültürünün dil geleneğini, onun kelime ve kavramlarını ve diğer kültürel ürünlerini kendine özgü bir üslupla kullanmıştır. Onun siyere kaynaklığı hususunda bu özelliği de dikkate alınmalıdır. Siyerin inşasında Kur’an’ın bu temel özellikleri dikkate alındığı takdirde metin ile muhatap arasında oluşabilecek öznellik sorunu büyük oranda ortadan kalkar ve onun tanıttığı nesnel peygamber tasavvuruna yaklaşılmış olur.

Siyerin Kaynağı Olarak Cahiliye Arap Şiiri

Doç. Dr. Korkut DİNDİ

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü

Cahiliye Arap şiiri, Arap tarihi ve kültürüne ait bilgileri genel hatlarıyla içine alan ve muhafaza eden bir arşiv/divan (dīvâ-nü'l-Arab) olarak bilinir. Arap dil, ahlak ve akıl yapısını, savaş ve barışlarını (eyyâmü'l-Arab), örf ve adetlerini, din ve inancını, sosyo-kültürel hayatını yansıtan Cahiliye şiiri, ilk dönem siyer eserlerinde oldukça önemli bir yer tutar. Siyer müellifleri Kur'an ayetlerini siyer metinleri arasına yerleştirip metne dönüştürdükleri gibi Arapların ilim ve kültür hazinesi mesabesindeki şiirleri de sık sık veri ve delil olarak kullanmışlardır. Bu çalışma, evvela siyer müelliflerinin şiire başvurma ve şiirle istişhad nedenlerini, hangi alan ve konularda şiirle istişhadda bulduklarını, rivayetlerin sıhhatini doğrudan konu edinmeden ortaya koymayı hedeflemektedir. Bununla birlikte erken dönem siyer yazımında şiirin yeri ve değerini, İslam öncesi şiir geleneği, Arap dili ve edebiyatı ile mukayeseli olarak kritik etmektedir. Konunun hem disiplinler arası ele alınması hem de İslam öncesi Arap toplumunun şiirle ilişkisi bağlamında değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Literatür taraması ve nitel veri toplama yöntemiyle yaptığımız bu çalışmada Cahiliye ve erken İslamî dönem şiirinin, tarih ve siyer açısından önemli bir kaynak olduğu açıkça görülmektedir. Cahiliye Arap şiiri, başta Arap dili ve edebiyatı ile ilgili çalışmalar olmak üzere siyer, tefsir, lügat, nahiv gibi İslamî ilimler alanında tarihi bir belge/vesika niteliği taşımaktadır. Bu bakımdan siyer müellifleri, tercihe bağlı olarak umumiyetle ilim ehli tarafından kendilerine nakledilen veya kendilerinin ulaştığı şiirleri, zayıf ve sahih olup olmadıklarına bakmaksızın eserlerinde zikretmişlerdir. Onlar pek çok konuyu, bir dil malzemesi olan ve aynı zamanda Arap toplumunun ortak hafızasını teşkil eden şiirle açıklama yoluna gitmişlerdir. Her ne kadar İbn İshâk gibi siyer ve megâzî müellifleri şiir uydurmak veya uydurulan şiirleri eserine almakla itham edilmiş olsa da bu durum, şiirin delil olma vasfını ortadan kaldırmadığı gibi İslamî ilimlerdeki kıymetini de düşürmemiştir.

Siyer Kaynağı Olarak Ensâb Literatürü

Dr. Öğr. Üyesi Ömer ARAS

BAİBÜ İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü

Ensâb kitapları genel bir ifadeyle yalnızca nesep bilgisi sunmaya odaklanmış eserler olarak tanımlanabilir. Bu haliyle kendine has bir alanın da sınırları çizilmiş olur. Zira bu türlü malumata, yani nesep bilgisine pek çok tür altında tasnif edilebilecek kaynaklarda rastlanabilir. Bu çalışmada da üzerine yoğunlaşılacak alan nesep kitapları olacak, nesep bilgisi sunan diğer eserler çoğunlukla dışarıda tutulacaktır.

Nesep kitaplarının amacı Adnânîler ve Kahtânîler olarak iki ana soy grubuna ayrıldıkları kabul edilen Araplar'ın genel soy kütüğünü vermektir. Elbette bu herhangi bir kabîle için bile tam anlamıyla mümkün olamaz zira yer yer yüzbinleri bulan nüsufa sahip tek bir kabîlenin bile aile düzeyinde bütün kollarını havî bir eser yazmak mümkün değildir. Bununla birlikte nesep eserleri genel bir çerçeve çizer ve seçki yapar. Bu bakımdan yer yer eşraf/öne çıkanlar üzerinden bir yazım türüne dönüşür. Bu, İslam öncesi dönemden tevarüs edilen kabîle merkezli tarih düşüncesinin bir parçasıdır.

İslam sonrası dönemde kaleme alınmış nesep eserleri İslam öncesinden getirilen bu tarih anlayışından yoğun izler taşır. Bununla birlikte İslami dönemle birlikte nesep düşüncesine etki eden birçok parametre ile yoğrulmuş yeni bir nesebî bakışla ortaya çıkmışlardır.

İslamî dönemde yeniden oluşan nesebî bakışın merkezinde Hz. Peygamber bulunur. Bütün Araplar'ı çevreleyen nesep şemaları öncelikle onunla akrabalık esasları üzerinden teşekkül eder. Özellikle sıralama hususunda bu göze çarpar. İkinci olarak, Hz. Peygamber merkezli bakış eşraf tanımını ve kimin nesep literatüründe zikre değer olduğunu belirler. Bu da Hz. Peygamber'in hayatına temas edildiği ölçüde nesebî bir görünürlük kazanmak anlamına gelir. Bu durumda Hz. Peygamber ve hayatı nesep literatürünün etrafında çevrelendiği, onun etrafında dönerek ondan güç aldığı bir öz haline gelir. Ana evren bu çerçevede oluşur. Re-

feranslar genellikle yaşanan zamandan bu dönemle bağ kurmak için yapılır. Zikredilen kabileler ve alt kolları Hz. Peygamber zamanındaki varlıkları ile asalet bulurlar ve sonraki dönem için bu zamandaki kabilelere bağlanmak önemli hale gelir. Bu da siyer merkezli malumatın nesep eserlerinde çokça zikredilmesini ortaya çıkarır. Bununla birlikte kısa, parçalı ve zikredilen isimlerle ilgili kısa anekdotlardır. Bu çalışma da nesep eserlerinin siyere katkı sunduğu malumata odaklanacaktır.

Siyer Kaynağı Olarak Tabakât ve Terâcim Literatürü

Dr. Öğr. Üyesi Tuğba VELİOĞLU

Giresun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Anabilim Dalı

İslam tarih yazıcılığının en özgün türlerinden biri olan tabakât ve terâcim literatürü, erken dönem Müslüman toplumunun sosyal yapısını anlamada temel kaynaklardan biridir. Bu eserler, yalnızca biyografik bilgi aktarmakla kalmayıp, rivayet zincirlerinin ve ilmî otoritelerin takibini mümkün kılan tarihsel belgelerdir. Bu yönüyle, Siyer çalışmalarında hem dolaylı hem doğrudan katkı sağlayan çok katmanlı bir kaynak grubunu oluştururlar. Tabakât ve terâcim kitapları rivayet zincirlerinde adı geçen şahısların kimliğini, güvenilirliğini, yaşadığı dönemi ve ilmî konumunu tespit etme ihtiyacı üzerinden doğmuştur. İlk dönemlerde sahabe ve tâbiîn nesilleri merkezdeyken, ilerleyen yüzyıllarda şairler, fakihler, müfessirler, tabipler, tarihçiler, sûfiler gibi farklı alanlarda da tabakatlar kaleme alınmıştır. Böylece bu eserler, yalnızca dinî ilimlerin değil, İslam kültür ve medeniyet tarihinin bütün alanlarını birbirine bağlayan bir literatür hâline gelmiştir. Bu türün önde gelen örnekleri arasında İbn Sa’d’ın *el-Tabakâtü’l-Kübrâ’sı*, Zehebî’nin *Siyerü A’lâm en-Nübelâ’sı*, İbn Hacer el-Askalânî’nin *el-İsâbe fî Temyîz es-Sahâbe’si* ve İbn Halikân’ın *Vefeyâtü’l-A’yân’ı* sayılabilir. İbn Sa’d, eserinin ilk cildinde Hz. Peygamber’in hayatını doğumundan vefatına kadar kronolojik biçimde sunmuş, sonraki ciltlerde ise sahabeyi gazvelere, fazilet derecelerine ve coğrafi bölgelere göre tasnif etmiştir. Bu düzenleme hem Siyer’in olay örgüsünü hem de sahabe biyogra-

filerini birlikte değerlendirmeye imkân verir. Tabakât ve terâcim literatürü, biyografik zenginlik sunarak Hz. Peygamber'in çevresindeki şahısların kim olduklarını, hangi olaylarda yer aldıklarını, kimlerle ilmî veya sosyal ilişki kurduklarını ayrıntılı biçimde kaydeder. Bu sayede Siyer araştırmacısı, Peygamber'in hayatını yalnızca olaylar üzerinden değil, şahıslar arası ilişkiler ağı üzerinden de okuyabilir. Ayrıca, farklı meslek gruplarına dair tabakatlar da Hz. Peygamber Dönemi ile ilgili dolaylı bilgiler sunabilmektedir. Şairlerin tabakatlarında dönemle ilgili bilgiler, fakihlerin biyografilerinde sünnet uygulamalarına yapılan göndermeler, tabiplerin biyografilerinde ise tıbb-ı nebevî'ye dair izler bulunabilmektedir. Bu yönüyle, siyer ilmi için doğrudan olay aktarımı olmasa bile sosyokültürel bağlamı zenginleştiren tamamlayıcı malzeme sağlar.

Bununla birlikte bu literatürün siyer araştırmalarında bazı sınırlılıkları da vardır. Her ne kadar İbn Sa'd gibi bazı müellifler eserlerinin başında Hz. Peygamber'in hayatını kronolojik biçimde sunmuş olsalar da genel olarak tabakât ve terâcim kitapları olay merkezli değil, şahıs merkezli bir düzenlemeye sahiptir. Bu nedenle, Siyer'in kronolojik bütünlüğünü kurmak için başka kaynaklarına başvurmak gerekebilmektedir. Ayrıca Siyer kaynaklığı açısından alt sınıflar veya gayrimüslimler gibi gruplarla ilgili bilgiler eksik temsil edilmektedir. Bu tebliğ Siyer ilminin kaynak çeşitliliği içinde tabakât ve terâcim literatürünün konumunu belirlemek, bu eserlerin Hz. Peygamber'in hayatına dair sunduğu malzemeyi ve metodolojik katkılarının yanı sıra sınırlılıklarını ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır. Tebliğ hazırlanırken doküman incelemesi ve tüme varım yöntemleri kullanılmıştır.

Siyer Kaynağı Olarak Umumi Tarih Eserleri

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin GÖKALP

Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Ana Bilim Dalı

Bu çalışma, İslam tarih yazıcılığı geleneğinde yaratılışla başlayan umumi tarih eserlerinin siyer ilmüne sağladığı katkıları, kaynaklık değerini ve metodolojik konumunu incelemek-

tedir. Umumi Tarih geleneği, yalnızca Risâlet sonrası İslam tarihine odaklanan bir yaklaşım değil; Hz. Âdem’den itibaren peygamberler, milletler ve devletler tarihini küresel bir bağlamda ele alan ve genel insanlık tecrübesini de konu edinen “küllî tarih” anlayışıdır. Bu yönüyle söz konusu eserler, siyer malzemesini kendi doğal bağlamı olan kisasü’l-enbiyâ geleneğinin sürekliliği içerisinde sunmakta; Hz. Muhammed (sav) dönemini, insanlığın kolektif mirasının zirvesi olarak konumlandırmaktadır.

Çalışmada erken dönemlerden geç dönemlere kadar uzanan geniş bir kronolojik çerçevede kaleme alınmış umûmî tarih eserleri ele alınmıştır. Bu kapsamda Halîfe b. Hayyât’ın et-Târîf’i, Taberî’nin Târîhu’l-Ümem ve’l-Mülûk’ü, Mes’ûdî’nin Mürûcü’l-Zeheb’i, İbnü’l-Esîr’in el-Kâmil fi’t-târîf’i ve İbn Kesîr’in el-Bidâye ve’n-Nihâye’si gibi temel metinler başta olmak üzere, aynı çizgide yer alan diğer müelliflerin eserleri de değerlendirilmiştir. Bu literatür, siyer bölümlerinin hacmi, aktarılan rivayetlerin mahiyeti, kullanılan kaynakların çeşitliliği, siyerin genel tarih içindeki ağırlığı ve siyer haberleriyle ilgili kaynakların niteliği bakımından karşılaştırmalı olarak incelenmiş; böylece umumi tarih geleneğinde siyerin nasıl konumlandırıldığı bütüncül bir çerçevede ortaya konmuştur.

Metodolojik olarak çalışmamız, önce umumi tarih eserlerinin kapsadığı zaman aralıklarını ve tarihsel kapsamalarını karşılaştırmakta; ardından bu eserlerin genel hacmi içinde siyer bölümlerinin oranını ve ağırlığını incelemektedir. Devamında, müelliflerin siyer anlatım tarzları tematik başlıklar altında sınıflandırılmakta ve her bir yazarın siyer alanında müstakil bir çalışmasının bulunup bulunmadığı değerlendirilerek kaynak ilişkisi ortaya konmaktadır. Son olarak, her müellifin siyer anlayışını diğerlerinden ayıran özgün yönler belirlenerek, umumi tarih geleneği içinde siyerin nasıl konumlandırıldığı ve siyer ilmi açısından umumi tarih eserlerinin nasıl bir katkı sunabileceği bütüncül bir çerçevede analiz edilmektedir.

Siyer Kaynaklarının Coğrafyası

Dr. Öğr. Üyesi Öznur HOCAOĞLU

Manisa Celal Bayar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Ana Bilim Dalı

Siyer kaynaklarının incelenmesinde yalnızca metinler değil, bu metinlerin ortaya çıktığı coğrafi bağlam da büyük önem taşır. Zira bu eserlerin müellifleri yaşadıkları bölgenin ilmî çevresinden, kültüründen, siyasî şartlarından ve rivayet geleneğinden etkilenmiştir. Bu bağlamda siyer kaynaklarının coğrafyası, rivayetlerin oluşum ve aktarım süreçlerini anlamada belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu tebliğin amacı, siyer kaynaklarını içinde buldukları ilmî gelenek, mezhepsel eğilim, yerel şartlar ve siyasi atmosfer açısından bir bütün olarak incelenmesinin Hicaz ve Irak örneğini sunarak siyer çalışmalarına katkıda bulunmaktır. Çalışma prosopografik yöntemle yapılmıştır. Siyer rivayetlerinin merkezini Hz. Peygamber’in yaşamış olduğu Mekke ve Medine şehirleri oluşturmaktadır. Bu coğrafyada başlayan siyer rivayetleri, fetihlerle birlikte Irak, Şam, Mısır, Endülüs, Horasan ve Mağrib’e ulaşmıştır. Mekke ve Medine’de sahâbe neslinin bizzat şahit oldukları olaylar, siyer kaynaklarının temeli olmuştur. Irak ekolü, siyer rivayetlerinde daha eleştirel bir yaklaşım göstermiş ve özellikle Hz. Peygamber’in askerî seferleriyle ilgili rivayetleri ele almıştır. Şam’ın Emevîler Dönemi’nde siyasî merkez oluşu sebebiyle bu bölgedeki siyer rivayetleri daha çok fetihler, diplomatik ilişkiler ve Hz. Peygamber’in devlet yönetimine dair uygulamalarına odaklanmıştır. Mısır’da da Hz. Peygamber’in askeri ve siyasi yönüne dair rivayetler üzerinde yoğunlaşmıştır. Endülüs coğrafyası siyer eserlerinde ise Bağdat ve Şam merkezli eserlerden istifade edilmekle birlikte ortam şartları gereği tartışma üslubu sergilenmiştir. Abbâsî Dönemi’nde İslâm coğrafyasının genişlemesiyle birlikte siyer rivayetleri Horasan’dan Mağrib’e kadar taşınmıştır. Bu bölgelerde telif edilen eserler, siyer metinlerini Medine-İrak-Şam geleneğinden almakla beraber yerel rivayetlerle harmanlayarak yeni yorumlar geliştirmiştir. Böylece siyer ilmi, tüm İslâm dünyasının ortak ilmî mirası hâline gelmiştir.

Siyer Kaynağı Olarak Şehir Tarihleri

Doç. Dr. İbrahim BARCA

Bitlis Eren Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

İslâm tarih ilminin bir alt dalı olan ve aynı zamanda doğmasında etkili olan Siyer ilmi; Hz. Peygamber’in terceme-i hali/biyografisini konu edinmektedir. Bazı sahâbilerin Hz. Peygamber’in hayatını öğrenmek veya başkalarına anlatmak istemeleri Siyer ilminin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Takip eden dönemlerde ise bu istek çeşitlenmiş, artmış ve bir zaruret halini almıştır. Siyer, bu ilme ismini verdiği gibi bu ilimle ilgili direkt/birincil eserlere/kaynaklara de ismini vermiştir. Siyer’in birincil kaynakları derken Hz. Peygamber’in hayatını bir bütün olarak; bir veya birkaç bölümünü müstakil olarak ele alan eserler kastedilmektedir. Siyer ilmi bağlamında iki tür konudan bahsedilebilir. Birincisi Siyer eserlerinin yani Hz. Peygamber’in hayatının konuları/muhtevası; ikinci ise Siyer ilminin konuları/proplemleri/meseleleridir. Özel bir biyografi türü olan Siyer’in her iki konusu için –belli derece ve seviyede zaman içinde gelişim, büyüme ve değişim söz konusu olmuştur. Diğerine oranla Siyer eserlerinde bu durum daha fazladır. Siyer eserlerinin konuları bağlamındaki bu gelişim, büyüme ve değişim; Siyer eser türleri için de geçerlidir. Günümüze kadar yazılmış birçok Siyer eseri türünden bahsedilebilir. Edebi bir tür olmaktan ziyade İslâm tarih yazıcılığı kapsamında olan Siyer, İslâm tarihinin kullandığı birçok kaynak türünü kullanmıştır ve kullanmaktadır. Bunlardan birisi de İslâm şehir ve bölge tarihi eserleridir.

İslâm şehir ve bölge tarihçiliği, tıpkı Siyer ilmi gibi İslâm tarih yazıcılığı kapsamında ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Bu ilmin doğmasında önemli iki şehir kuşkusuz Mekke ve Medine şehirleriydi. Mekke her devirde Kâbe’den kaynaklı bir kutsallığı sahipti. Hz. Peygamber ile beraber bu kutsallık daha da arttı. Medine şehir tarihlerinin yazımında ise Hz. Peygamber’in orada yaşamış olması ve orada vefat etmesinin, kabrinin orada bulunmasının önemli bir etkisi bulunmuştur. Nitekim İslâm tarihi boyunca en çok kendisi hakkında kitap yazılan şehirler Mekke ve Medine şehirleridir. Bu çalışmada Siyer eserlerinin ve ilminin ikincil/dolaylı kaynaklarından İslâm şehir ve bölge tarihi eserleri incelendi. Çalışma neti-

cesinde İslâm şehir ve bölge tarihi eserlerinden Medine, Mekke, Haremeyn konulu olanlarının Siyer için çok önemli kaynaklar olduğu tespit edildi. Kudüs, Taif/Vec, Yemen, Suriye/Şam/Filistin gibi şehirleri konu edinen eserler de –öncekiler kadar olmasa da- Siyer için önemli kaynaklardandır. Söz konusu şehir tarihi eserlerinde yer yer hem bizzat Siyer’in bazı konularının hem de Siyer’de yer alan, ismi geçen şahıs, olay, dönem ve mekânların tanınmasına ve daha anlaşılır olmasına yarayacak birçok malumatın olduğu görüldü. Örneğin Mekke tarihi eserlerinde Kâbe ile ilgili malumatlar, Medine tarihlerinde Mescid-i Nebevî ile ilgili malumatlar buna örnek olarak verilebilir. Başta Siyer eserlerine kaynaklık eden Medine ve Mekke şehir tarihi eserleri, Siyer eserlerinden de oldukça istifade etmişlerdir. Örneğin Medine şehir tarihi eserlerinde buna çokça örnek görülebilir. Siyer’e kaynaklık yapan İslâm şehir ve bölge tarih eserleri incelendiğinde; fazilet, hususiyetlere ya da doğal ve dinî yapılara yoğunlaşan eserlerin daha önemli olduğu anlaşılmıştır.

Siyer Kaynağı Olarak Coğrafya Literatürü

Doç. Dr. Aygül DÜZENLİ

Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Tarih, ayırıcı vasıflarının başında gelen mekân unsurunun tespiti ve değerlendirilmesiyle varlığını ortaya koyan bir bilim dalıdır. Nitekim herhangi bir hadiseyi tarihî olarak nitelendirebilmek için onu zaman ve mekân unsurlarının çerçevesi içerisinde aktarmak temel şart kabul edilmektedir. Bu sebeptendir ki, tarihçiler ele aldıkları bir meseleyi edebiyatçılardan farklı olarak gerçekleştirdiği zaman ve yeri de zikrederek anlatmaya çalışırlar. Bir edebiyatçı, Leyla ve Mecnun hikâyesini aktarırken tamamen kültürel ve edebî değer, koşulsuz sevgi, büyük fedakârlık ve anlatının büyüğü gibi konulara odaklandığından, bu hikâyenin hangi dönemde ve nerede yaşandığına hatta tarafların tarihî kişiliklerine dahi temas etmez. Esasen son soruların cevapları da edebiyatçıdan beklenmez. Tarihçi ise edebiyatçının odaklandığı bu konulara her ne kadar işaret etse de bunları tâli kabul eder ve kendisinden asıl cevabı istenen sorulara yani kim ve nerede suallerine karşılık vermeyi öncelikli görevi sayar. Zira tarih ilmi

için her iki sorunun cevabı da olayların ve olaylar arasındaki bağlantıların anlaşılması açısından, bir zemine tekabül eder.

Zaman ve mekân unsurlarının bu ehemmiyetinin farkında olan tarihçiler, ele aldıkları konularda veya aktardıkları bilgilerde genellikle, kullandıkları tarih kaynaklarının anlatılarında yer alan mekânları zikrederek bu sorumluluklarını yerine getirirler. Söz konusu mekânların az bilinen veya hiç tanınmayan yerler olması durumunda da dipnotlarda buraları tanıtan bilgiler verir ve ilgilenenler için coğrafya kaynaklarından referanslar kullanırlar. Coğrafya veya topografya kaynaklarının, İslâm tarihinde daha çok tercih edilen isimlendirmeyle “Buldân” eserlerinin asıl işlevi de burada ortaya çıkar. Bununla birlikte bazen bu kısa tanıtıcı bilgiler veya referansa yönlendirmeler yeterli olmaz. Bu noktada tarihçi, alan hâkimiyetini de kullanarak bahsi geçen mekânı metin içerisinde anlatma ve özelliklerini zikretme cihetine gider. Bazen bu anlatımlarla da yetinmeyen tarihçiler söz konusu mekânın mevcutsa resmini, değilse krokisini veya illüstrasyonunu/resimlemesini vermeyi tercih eder. Bu tercihlerin gerektiği durumlar, tarihin kaynağı olarak buldân eserlerinin öne çıkmasını beraberinde getirmektedir.

Coğrafya veya buldân eserleri tarihin önemli bir şubesi olarak siyer sahası için de ehemmiyet arz etmektedir. Nitekim siyer kaynaklarında anlatılan birçok hadisenin anlaşılması, bunların gerçekleştiği yerlerin tespit ve tavsifi ile kolaylaşmaktadır. Örneğin Fil Olayı'nın anlatımında öncelikle Habeşlilerin Yemen hâkimiyetine de temas edilmektedir. Bu anlatılarda Habeşistan ile Yemen'in konumları ve birbirleriyle ilişkileri, tabiatıyla coğrafi açıklamaları gerektirmektedir. Yine Bedir Gazvesi'nin temel sebebi olarak aktarılan Kureyş kervanlarının basılması veya sıkıştırılması da ancak coğrafya üzerinden yapılacak açıklamalarla anlam kazanmaktadır. Okuyucu, kuzey kervan yolları ile Mekke-Medine'nin coğrafi konumlarını öğrendiğinde ancak bu konuyu bihakkin anlayacak ve zihninde konumlandırabilecektir. Buna dair örnekleri çoğaltmak mümkündür. Dolayısıyla siyer sahasındaki birçok olayın aktarımında coğrafya veya topografya eserlerine başvurmak büyük önem taşımaktadır. Önceleri siyer kaynaklarında açıklama şeklinde yer alan mekân anlatıları, özellikle hicrî III. asırdan itibaren müstakil eserlerin konusu olmuş ve bunların büyük kısmı günümüze de ulaşmıştır. Bu çalışmada da günümüze ulaşmış mevcut

literatürün siyer sahasına kaynaklığı çeşitli örnekler üzerinden ele alınacaktır. Amacımız; tarih ve coğrafyanın ilmî zeminde birbirleriyle ilişkisini göz önünde bulundurarak siyerin başka bir deyişle Hz. Muhammed’in hayatının ve İslam’ın ilk dönemlerindeki olayların anlaşılmasında coğrafya eserlerinin kaynaklık değerini ortaya koymaktır. Bu bağlamda seçilen örnekler üzerinden tarihî süreç içerisinde coğrafya eserlerindeki değişimin mahiyetine temas etmek de çalışmanın hedefleri arasındadır.

Abderî’nin er-Rihletü’l-Mağribiyye’si Özelinde Siyer Kaynağı Olarak Muhaddislerin Seyahatnameleri

Dr. Öğretim Üyesi Elif ERDEM

ASBÜ İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı

Seyahatnameler, bölgeler ve orada yaşayan halkların yaşantısına dair doğrudan tanıklığa dayanan bilgiler içermesi bakımından tarih ilmine kaynaklık eden önemli vesikalar olarak kabul edilir. Bununla birlikte hayal ve kurgu arasında duran abartılı anlatımları ve sübjektif yapıları itibariyle içerdiği bilgilere temkinli yaklaşmak gerektiği ifade edilir. İslam tarihi ve siyer alanı özelinde düşündüğümüzde bu seyahatnameler içerisinde muhaddislerin ilim ve hac gayelerini birleştirmek suretiyle gerçekleştirdikleri ilim yolculuklarında kaleme aldıkları eserler, kaynak değeri çok daha yüksek tarihi belgeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira siyer coğrafyasını kapsayan bu yolculuk anlatılarında Hz. Peygamber’e ve onun dönemine dair nakiller geniş yer tutmakta, mekanlara dair ayrıntılı tasvirler ve tarihi bilgiler ön plana çıkmakta, ayrıca halkın zihnindeki peygamber tasavvuruna ve halihazırda peygamberle kurdukları ilişkiye dair somut veriler sunulmaktadır. Aynı zamanda yolculuğun kendisine odaklanarak yolculuk sırasında görülenleri aktarma gayesine matuf olan ve okuyucunun hissiyatını gözetmediği için merak ve heyecan uyandıran abartılı anlatımlara bolca yer veren klasik seyahatnamelere nazaran bu seyahatnameler, dikkatlerini ilim ve kültür hayatına topladıkları için kurgu ve gerçeklik tartış-

malarından uzaktır. Bu durum sübjektiflik unsurunu ortadan kaldırmasa da müelliflerinin ilim adamı vasfını taşıyan kimseler olması, verilerinin sağlıklı olma ihtimalini artırmaktadır. Bu bağlamda çalışmamızın konusu, er-Rihletü'l-Mağribiyye özelinde siyer kaynağı olarak muhaddislerin seyahatnameleridir. 7./13. asır muhaddislerinden Ebu Muhammed el-Abderî'nin hac yolculuğunda kaleme aldığı bu eser; siyere ve siyer coğrafyasına dair doğrudan müşahedeye dayalı bilgiler vermesi, bu meyanda başkalarından edinilen bilgileri siyer kaynaklarından referanslarıyla birlikte sunması, anlatılarını temel kaynaklardan aktarımlarla zenginleştirmesi, gözleme ve ihbara dayalı verileri kaynak eserlerdeki bilgilerle karşılaştırarak tenkide tabi tutması bakımından siyere kaynaklık edebilecek önemli bir eserdir. Döneminin siyer sahasında otorite olan alimleri ve onların hal tercemelerine dair de malumat içeren eser; müellifin sema, arz, kıraat gibi yollarla bizzat bir otoriteden tahammülde bulunduğu siyer kaynakları ve yine uğradığı yerlerde okunan/okutulan siyer kaynakları hakkında verdiği bilgilerle siyer sahasında çalışanlara zengin bir içerik sunmaktadır.

Siyer Kaynağı Olarak Şemâil-Delâil Literatürü

Arş. Gör. Dr. Muhsin DÜĞEROĞLU

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Hız. Peygamber'in hayatını anlamaya, aktarmaya ve yazılı biçimde kayıt altına almaya yönelik gayretler, İslam tarihi boyunca sürekliliğini korumuştur. Bu gayretlerin bir sonucu olarak, farklı dönemlerde, farklı amaç ve üsluplara sahip çok sayıda siyer türü ortaya çıkmış ve zamanla oldukça zengin bir literatür teşekkül etmiştir. Bu literatür içinde, Hız. Peygamber'in şahsiyetini, örnekliliğini ve nübüvvetini farklı yönleriyle ele alan şemâil ve delâil türleri özel bir konuma sahiptir. Şemâil literatürü, Hız. Peygamber'in beşerî yönünü, fizikî özelliklerini, gündelik hayat pratiklerini ve ahlaki tutumlarını sistematik biçimde tasvir eden metinlerden oluşur. Başlangıçta hadis ve siyer eserleri içinde dağınık halde bulunan sıfat, menâkıb ve fezâil içerikleri zamanla derlenerek müstakil bir bütünlük kazanmış,

böylece tür kimliği oluşmuştur. Şemâil eserleri, Hz. Peygamber’in örneğini soyut kavramlar üzerinden değil, somut davranış kalıpları ve gözlemlenebilir pratikler üzerinden görünür kılma gayreti içerisinde olmuşlardır. Bu yönüyle şemâil literatürü, Müslüman toplumun peygamber algısını ahlaki ve beşerî bir düzlemde şekillendirmeye çalışan siyer kaynaklarından biridir. Delâil literatürü ise Hz. Peygamber’in nübüvvetini ispat etmeyi amaçlayan; doğumundan önce gerçekleşen işaretlemlerden vefatından sonraki hadiselerle ilgili rivayetlere kadar uzanan, olağanüstülük temalı anlatıları bir araya getiren metinler bütünüdür. Ancak bu literatür, sadece mucize aktaran bir rivayet koleksiyonu değil, Hz. Peygamber’in nübüvvetine içsel delil teşkil eden bilgi formunun tarihî bir yansımasıdır. Delâil eserleri, kelâm, hadis ve siyer ilimlerinin kesişiminde doğmuş; gayrimüslim eleştirilerine karşı savunmacı bir söylem geliştirirken, aynı zamanda Müslüman toplumun inanç temellerini pekiştiren içsel bir işlev üstlenmiştir. Bu yönüyle delâil literatürü, İslam toplumunun peygamber tasavvurunu tarihî, itikadî ve sosyolojik boyutlarıyla şekillendiren bir tür olarak değerlendirilebilir. Her iki literatür de hem klasik siyer yazıcılığının gelişimini anlamak hem de günümüzde mevcut olan Hz. Peygamber algısının arka planını kavrayabilmek bakımından önemli veriler sunmaktadır. Bu bildirinin amacı, şemâil ve delâil literatürlerinin ortaya çıkış sebeplerini, ilk müelliflerini, rivayet kurgularını ve siyer kaynağı olarak işlevlerini karşılaştırmalı bir bakış açısıyla ele almaktır. Çalışmada, literatürün ilk örnekleri tarihsel bağlamlarıyla birlikte analiz edilerek iki tür arasındaki benzerlikler ve farklar tespit edilecektir. Sonuç olarak, her iki literatür de siyer yazımının geçirdiği dönüşümü görme imkânı sunmakta; klasik siyer metinlerinde yeterince yer almayan bazı alanları tamamlayıcı bir işlev üstlenmektedir. Şemâil, peygamberin beşerî ve ahlaki örneğini, delâil ise nübüvvetin tarihsel ve epistemik temellerini görünür kılarak İslam kültüründe Hz. Peygamber’in çok boyutlu algısının inşasında belirleyici bir rol oynamıştır.

Siyer Kaynağı Olarak Arkeoloji

Doç. Dr. Halil ORTAKCI

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
İslam Tarihi Anabilim Dalı

Siyer bilgisinin tespitinde arkeolojik verilerden yararlanmak teorik zeminde büyük önem taşır. Bununla birlikte sahip olduğumuz Siyer bilgisinin tamamına yakını yazılı eserlere dayanmaktadır. Siyer anlatılarında geçen olayların gerçekleşmiş olduğu mekânların veya yapıların tespitinde arkeoloji biliminden istifade edildiği müşahede edilir. Hz. Hatice'nin evine yönelik gerçekleştirilen kazı, bunun örneğidir. Yine Hz. Peygamber'in (s) konakladığı yerler üzerine yapılan mescitlerin tespiti, Siyer bilgisinin somut hale getirilmesi açısından mühimdir. İlk dönem Siyer müelliflerinden bazıları, Hz. Peygamber'in hayatını anlatırken hadiselerin meydana geldiği yerleri tespit edebilmek için saha keşfine çıkmışlardır. Fakat Siyer topografyasının son 90 yıl içerisindeki politikalar sebebiyle, geçirmiş olduğu değişim göz önüne alındığında, aynı ameliyeyi Mekke ve Medine'nin merkezleri özelinde bugün yapabilmek son derece güçtür. Buna mukabil çevre olarak ifade edilebilecek mekânlarda bu imkâna sınırlı da olsa sahibiz. Örneğin Fil ordusunun helak olduğu yer olarak nakledilen Mekke'de Mina ve Müzdelife arasında bulunan Muhassir Vadisi büyük inşa faaliyetlerine maruz kalmamış bir yer olması hasebiyle kazıya elverişli mekânlardandır. Fil ordusunda yer alan askerlerin kemikleri tespit edilebilse ve modern imkânlardan faydalanılarak askerlerin ölüm sebepleri izah edilse, bu konuya dair soru işaretleri büyük ölçüde açıklığa kavuşturulmuş olur. Fil Sûresi sebebiyle bu, aynı zamanda Kur'an arkeolojisi açısından da mühimdir. Bu anlamda kazı çalışmaları yapılabilecek başka yerlerin de isimlerinden söz edilebilir.

Arkeolojinin mevcut verilerinin bugünkü konjonktürde Siyer bilgisinde esaslı bir değişikliğe zemin hazırlayabilmesi mümkün görünmemektedir. Bununla birlikte arkeolojik veriler, Siyer meriviyatını teyit edici bilgiler sunma potansiyeline sahiptir. Örneğin Yemen'de bulunan Ebrehe yazıtı, bir tarihî şahsiyet olarak Ebrehe'nin var olduğunu destekler niteliktedir. Söz konusu kitâbede onun kuzeye yapmış olduğu askerî seferlerden bahsedilmesi,

Mekke’ye yönelik ilgisini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Bu minvalde mekân ve zamana yönelik aktarımları desteklemek, arkeoloji biliminin Siyer’e en pratik katkısı olarak zikredilebilir. Buna ek olarak Güney Arabistan’da bulunan yazıtlarda geçen verilerin başta Siyer kavramları olmak üzere dile yönelik önemli veriler barındırdığı görülür. Yine merkez-taşra ilişkileri bağlamında bu yazıtlar üzerinden dönemin nüfus dağılımına yönelik tahminlerde bulunmak mümkündür.

Bu tebliğde ifade edilen çerçevede, Siyer ilmi için arkeolojinin öneminden söz edilerek arkeolojinin bazı imkân ve sınırlılıklarından bahsedilecektir.

Siyer Kaynağı Olarak Takvimler

Doç. Dr. Mehmet APAYDIN

İstanbul Medeniyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Siyer ilmi, Hz. Peygamber’in hayatını; davranışlarını, ahlâkını, tutum ve hareketlerini de kapsayacak biçimde ele alan bir disiplindir. Meğâzî ilmiyle birlikte değerlendirildiğinde, siyer araştırmaları olayları kronolojik bir bütünlük içerisinde ele alarak sebep-sonuç ilişkilerini ortaya koyar. Bununla birlikte, olguların tematik olarak incelenmesi de büyük önem taşır. Bu noktada tarih ilminin temel unsurları olan zaman, mekân ve insana dair veriler, siyer araştırmalarının vazgeçilmez kaynaklarını oluşturur.

Zaman unsurunun doğru biçimde tespit edilmesi, olayların birbiriyle çeşitli yönlerden ilişkilendirilmesi açısından belirleyicidir. Bu bağlamda zaman ölçüsü siyer araştırmalarında yalnızca yardımcı bir unsur değil, aynı zamanda metinlerin güvenilirliğini ve olayların tarihsel doğruluğunu teyit eden bir inceleme alanı olarak öne çıkar.

Takvimler, zamanı ölçmek amacıyla insanlık tarafından geliştirilen ortak sistemlerdir. Genel olarak Ay’ın veya Güneş’in hareketlerine dayanan bu sistemler, medeniyetlerin tercih ve ihtiyaçlarına göre farklı biçimlerde teşekkül etmiştir. Araplar, Câhiliyye döneminden itibaren Ay’ın hareketlerine dayalı bir takvim kullanmışlardır. Hz. Peygamber döneminde de bu takvimin ge-

çerli olduğu bilinmektedir. Bu sistem, Güneş'in hareketlerine dayanan ve Bizans İmparatorluğu'nda kullanılan Julian takvimine göre yıllık 10 veya 11 gün daha kısaydı. Bu nedenle aylar mevsimler üzerinde sürekli yer değiştiriyordu. Bu durumu dengelemek için Câhiliyye Arapları tarafından nesîl adı verilen bir uygulamaya başvuruluyordu. Nesîl uygulaması, Hz. Peygamber'in hayatının son yılı hariç, onun yaşadığı dönemde de sürdüğünden, siyer olaylarının tarihlendirilmesinde çeşitli karışıklıklara yol açmıştır. Ayrıca dönemin Julian takvimiyle gün bazında tam bir eşleşme de mümkün olmamıştır.

Bu tebliğde, Hz. Peygamber döneminde kullanılan takvim sistemlerinin mahiyeti incelenecek ve söz konusu takvimlerin siyer araştırmalarında bir veri kaynağı olarak ne şekilde değerlendirilebileceği tartışılacaktır. Sağlam bir kronolojik yapı oluşturabilmek için, dönemin takvimlerinin yapısal özelliklerinin ve sınırlılıklarının bilinmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, astronomide takvim yerine zamanı ölçmek amacıyla kullanılan Julian Günü yönteminin çalışmalarda kullanılmasının zorunluluğu savunulacaktır. Böylelikle, farklı takvim sistemlerinden kaynaklanan belirsizliklerin giderilmesi, tarih gösterimlerinde tutarlılığın sağlanması ve olaylar arasındaki gün farklarının hatasız biçimde hesaplanması mümkün olacaktır.

Kayıp Siyer Literatürünün Yeniden İnşası

Eyüp ELKOCA

Araştırmacı

Siyer literatürünün ilk örneklerine ait pek çok metnin günümüze ulaşmamış olması, Hz. Peygamber dönemine dair en erken anlatıları büyük ölçüde dolaylı rivayetler üzerinden takip etmeyi zorunlu kılmaktadır. Bununla birlikte ulaşmaya çalıştığımız söz konusu erken anlatıların savaş merkezli yapısı, kaynakların yeniden inşasında önemli imkânlar sunmaktadır. Nitekim başlangıçta sahabenin çocuklarının gayretleriyle ortaya konan ve güçlü bir kanal olarak İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124/742) ekolüne mensup İbn İshâk (ö. 151/768), Mûsâ b. Ukbe (ö. 141/758) ve Mâ'mer b. Râşid (ö. 153/770) gibi isimlerle devam ettirilen der-

leme ve telifler, bir biyografi geleneğinden ziyade, gazve ve seriyyeler etrafında şekillenen kolektif hafızayı yansıtmaktadır. Dolayısıyla, kayıp siyer literatürünü anlamak, biyografik bir siyer kurgusunu takip etmekten çok, savaşların toplumsal bellekte bıraktığı izleri ve bu izlerin müelliflere sunduğu imkânları alternatif çevreler üzerinden izlemeyi gerektirmektedir.

Bu tebliğde, meğâzî belleğinin Medine dışındaki aktarımları ele alınmaktadır. Bu çerçevede Medine dışındaki râvî çevrelerine mensup Süleyman b. Tarhân'a (ö. 143/761) ait yeni bulunan meğâzî metni ile Zührî'nin talebelerinden oluşan ekolün meğâzî birikimi karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır. Belirli konular üzerinden yapılacak bu karşılaştırmaların, kaybolmuş muhtelif rivayet kanallarının izlerini tespit etmeye ve erken dönem meğâzî birikiminin oluşumunda bölgesel aktarım farklılıklarını görünür kılmaya imkân tanıyacağı kanaatindeyiz. Sonuç olarak bildirimiz, siyer araştırmalarında metin tenkidine dayalı teknik çerçevenin ötesinde, sosyokültürel hafıza ve râvî çevreleri gibi tarihî dinamikleri birlikte değerlendiren daha bütüncül bir *meğâzî metodolojisine* duyulan ihtiyacı ortaya koymaya çalışmaktadır.

Siyer Kaynaklarının Tahkiki

Doç. Dr. Hüseyin TUNCER

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü

İslam tarihi yazıcılığının temelini teşkil eden siyer ve meğâzî literatürü, İslam ilim geleneği içerisinde müstesna bir konuma sahiptir. Bu metinler, Hz. Peygamber'in hayatına ve askerî faaliyetlerine dair en erken tarihî verileri ihtiva etmeleri sebebiyle, yalnızca dinî birer kaynak olmanın ötesinde, aynı zamanda tarih yazımının da kilometre taşlarını oluşturmaktadır. Dolayısıyla, bu yazmaların ilmî ve akademik metodolojiye uygun bir şekilde tetkik, tahkik ve neşir edilmeleri büyük bir ehemmiyet arz etmektedir.

Nitekim, söz konusu eserlerin pek çok yönden Hz. Peygamber'in sünneti ile irtibatlı olması ve isnat zincirleriyle nakledilmesi, onlara atfedilen değeri ve müelliflerin bu metinleri telif ederken

gösterdikleri ihtimamı açıkça ortaya koymaktadır. Bu durum, bahsi geçen eserlerin benzerlerinden farklı olarak daha titiz bir ilmî mesai ile ele alınmasını zaruri kılmaktadır. Öte yandan, bu yazmaların bir kısmı günümüze müstakil ve tek nüsha halinde ulaşmış olup, karşılaştırmalı bir tahkik imkânı sunmamaktadır. Bu da, bu sahadaki çalışmaları hem zorlaştırmakta hem de ayrı bir uzmanlık gerektirmektedir. Nitekim tarihçiler ve muhakkikler, megâzî ve siyer yazmalarını tahkik sürecinde karşılaştıkları metodolojik ve teknik güçlükleri aşarak pek çok kıymetli metni neşre hazırlamışlardır. Bu birikim, söz konusu türdeki eserlerin tahkikinde rehber niteliği taşımaktadır.

Bu çalışmanın temel hedefleri şu şekilde sıralanabilir: Megâzî ve siyer yazmalarının ilmî usullere uygun biçimde nasıl ele alınacağına dair bir metodoloji ortaya koymak; bu tür tarihî metinlerin tahkikinde karşılaşılan başlıca zorlukları tespit etmek; özellikle tek nüsha olarak günümüze ulaşan yazmaların tetkik ve tahkikinde izlenecek yöntemleri belirlemek; ve nihayetinde, alanında öne çıkan tahkik örneklerini inceleyerek sürecin nasıl başarıyla tamamlandığını ortaya koymak.

Ancak şunu belirtmek gerekir ki, megâzî ve siyer yazmalarının tahkiki önünde pek çok engel bulunmaktadır. Bunların başında, söz konusu metinlerin isnatlı olarak nakledilmiş olması dolayısıyla, hadis ilmi, cerh ve ta'dîl kaideleri, dilbilim ve tarih metodolojisi gibi disiplinlere hâkimiyet gerektirmesi gelmektedir. Ayrıca, bu sahadaki birçok eserin tek nüsha halinde bulunması ve zaman içerisinde fiziksel tahribata uğramış olması, metinlerin okunmasını ve anlamlandırılmasını güçleştirmekte; dolayısıyla tahkik sürecini oldukça karmaşık hale getirmektedir.

Netice itibarıyla, megâzî ve siyer yazmalarının, İslam medeniyetinin erken dönem tarihine ışık tutan en önemli kaynaklar arasında yer aldığı açıktır. Bu sebeple, söz konusu metinlerin ehemmiyetine yakışır bir şekilde, disiplinler arası bir yaklaşımla ve metodolojik bir titizlikle tetkik edilmeleri, tahkiklerinin yapılarak ilim dünyasının istifadesine sunulmaları elzemdir.

Siyer Kaynağı Olarak Klasik Dönem Hristiyan-Yahudi Literatürü

Dr. Öğr. Üyesi Huzeyfe ALKAN

Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Bu makale, klasik Yahudi-Hristiyan literatürünü Hz. Muhammed’in hayatı ve erken dönem İslam tarihi açısından bir siyer kaynağı olarak incelemektedir. Geleneksel olarak Kur’an, hadis ve siyer/megâzî kaynaklarına dayanan siyer araştırmaları, genellikle Müslüman iç kaynaklarla sınırlı kalmıştır. Ancak, Bizans, Süryani ve Talmud sonrası Yahudi metinleri gibi dış kaynaklar da dönemin dinî, sosyo-politik ve entelektüel tarihine dair önemli veriler içermektedir. Çalışmada Hristiyan literatürü, özellikle Bizans ve Süryani kronikleri, İslam’ın yükselişini bir dış gözlemci perspektifiyle ele alarak erken dönem fetihler ve liderler hakkında dolaylı bilgiler sunmaktadır. Bu kaynaklarda Hz. Peygamber büyük ölçüde “sahte peygamber”, “askeri lider” veya “Arapların kanun koyucusu” gibi farklı temsillerle yer almakta; İslam’ın yükselişi çoğunlukla apokaliptik ya da polemik bağlamında yorumlanmaktadır. Yahudi literatürü ise, Hicaz’daki Yahudi toplulukların kültürel yapısını ve Medine dönemi siyeri ile kesişen olaylara dair dönemsel bir bağlam sağlar. Hz. Peygamber’in ortaya çıkışı, Bizans baskısı altındaki Yahudi toplulukları için zaman zaman bir siyasi fırsat olarak görülmüştür. Makalede, bu literatürün tarihsel tanıklık değeri ile teolojik önyargıların sınırları birlikte ele alınmış; klasik Yahudi-Hristiyan metinlerinin doğrudan bir “siyer kaynağı” olmaktan ziyade, erken dönem İslam algısını ve dönemin sosyo-politik ve dini atmosferini anlamada tamamlayıcı ve destekleyici bir nitelik taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır. Böylelikle siyer araştırmalarının karşılaştırmalı ve disiplinler arası bir perspektifle zenginleşebileceği ortaya konulmuştur. Sonuç olarak, bu Hristiyan-Yahudi kaynaklarının polemik amaçlı yazılmış olma ihtimali yüksek olduğundan, siyer araştırmacısının bunları mutlak tarihsel doğru olarak değil, yalnızca destekleyici ve tamamlayıcı bir bağlam sunan ikincil veriler olarak görmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Makale, bu çok yönlü literatürün siyer çalışmalarına getirdiği eleştirel derinliği ve zengin bağlamsal anlayışı ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Oryantalist Metinlerin Çağdaş Siyer Yazıcılığına Etkisi

Dr. Öğr. Üyesi Ali TEKROYUN

Ege Üniversitesi Birgivi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Anabilim Dalı

Bu çalışma, Hz. Muhammed'in hayatına ilişkin oryantalist yazımın, özellikle İslam dünyasındaki Siyer yazıcılığı üzerinde yarattığı etkiyi konu edinmektedir. *Tarih Yüzyılı* olarak adlandırılmasına neden olacak ölçüde tarih çalışmaları için yöntem arayışlarının zirve yaptığı on dokuzuncu yüzyıl, aynı zamanda İslam ve Hz. Muhammed hakkındaki oryantalist metinlerin nitelik ve nicelik itibarıyla kırılma yaşadığı dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında, özellikle Siyer'in erken dönem kaynaklarına doğrudan ulaşmalarıyla birlikte oryantalistlerin Hz. Muhammed biyografisi türünde ürettikleri metinler, sayıca artış göstermiştir. Bunun yanında, nitel olarak bu tür eserlerin içeriği, metodu ve yaklaşımı, erken dönem reddiyeci/apolojetik yazım türünden ciddi manada ayrılmış; nispeten akademik, fakat dönemin hâkim paradigması olan pozitivist anlayışın tezahürlerini hissettiren bir literatüre evrilmiştir.

Bu dönemde, Gustav Weil (1808–1889), Aloys Sprenger (1813–1893), William Muir (1819–1905), Reinhart Dozy (1820–1883), Ernest Renan (1823–1892) ve Theodor Nöldeke (1836–1930) gibi oryantalistlerin doğrudan Hz. Muhammed biyografileri yahut dolaylı şekilde onun hayatına değinen akademik mahiyetteki eserleri, bir taraftan modern dönem oryantalist söylemin temelini oluştururken, diğer taraftan da modern Siyer yazıcılığının yeniden şekillenmesine zemin hazırlamıştır. Siyer bağlamında akademik oryantalizmin ilk örnekleri olan bu eserlerin karakteristik özellikleri, *kaynak eleştirisi, tarihsellik ve rasyonelleştirme* ve *polemik gelenekle bağlantılı* olması olarak zikredilebilir.

Oryantalist metinler, bu yönüyle Siyer'in erken dönem kaynaklarını güvenilirlik açısından değerlendirmeye tâbi tutmuş; Hz. Muhammed'i, bir peygamberden ziyade, tarihî bir kişilik olarak kabul etmiş; ait oldukları dinî geleneklerin yüzyıllar boyu sürdürdükleri İslam ve Hz. Peygamber hakkındaki polemik/apolojetik yaklaşımlarını rasyonelleştirerek savunma gayretine girişmişlerdir.

Hız Muhammed'in hayatına dair oryantalist metinlerde ortaya çıkan içerik, yaklaşım ve metotlar karşısında İslam dünyası, yirminci yüzyılın başlarından itibaren cılız da olsa reaksiyon göstermeye başlamıştır. Ancak yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra nispeten güçlü ve yaygın bir reaksiyondan bahsedilebilir. Bu reaksiyonları içerik, yöntem ve yaklaşım şeklinde sınıflandırmak mümkündür. İçeriği itibarıyla Siyer yazıcılığı, geleneksel biyografik yazımın yanında, olay/alan odaklı mikro-tarih, Hz. Peygamber'in kişisel özelliklerine odaklanan tematik-tarih gibi yazım türleri üretmiştir. Yöntem konusunda ise klasik usulü benimseyen çalışmalar varlığını sürdürmekle birlikte, özellikle oryantalistlerin kullandıkları yöntemlerden etkilenen ve bunları uygulayan çalışmalardan söz etmek mümkündür. Tarihsel eleştiri ve metin/kaynak kritiği yöntemlerinin etkisiyle, bir yandan erken dönem Siyer literatürüne dönüş yaşanırken, öte yandan buradaki metinlere odaklanarak rivayetler tenkide tabi tutulmaya başlamıştır. Siyer yazıcılığının etkilendiği bir diğer nokta ise genel manada Hz. Muhammed tasavvurudur. Oryantalistlerin "tarihsel Muhammed" algısına karşılık, *askerî-idareci-ahlâki kişiliği* gibi yönleri merkeze alınarak Hz. Peygamber'i tarihî düzlemde inceleyen yeni yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Son olarak oryantalist metinlerin etkisi bağlamında temas edilecek husus, oryantalizm karşıtı reddiyeci yaklaşımın tezahürüdür. Oryantalist görüşleri, iddiaları, yaklaşımları ve yöntemleri reddeden ve geleneksel anlayış savunusunu modern dönemde daha vurgulu yapan bir yaklaşım tarzının doğuşu da, bu etkinin bir sonucu olarak okunabilir.

Ana hatlarıyla zikrettiğimiz etkiler çerçevesinde bu çalışmada, oryantalist metinlere paralel (Muhammed Hamidullah, Muhammed Hüseyin Heykel) ve karşıt (Said Ramazan el-Butî, Mustafa Asım Köksal) olmak üzere, İslam dünyasındaki Siyer örnekleri üzerinden değerlendirme yapılacaktır. Bununla birlikte, tematik çalışmalara, tasavvur değişimi örneklerine ve yöntem uygulamalarına atıfta bulunarak, oryantalist metinlerin Siyer yazıcılığı üzerindeki etkilerine dair bir çerçeve sunulacaktır.

Siyer ve Yapay Zekâ

Dr. Öğretim Üyesi Ahmet GEDİK

Izmir Kâtip Çelebi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Son yıllarda yaşamımızın hemen her alanında yer bulan dijital teknolojiler, yapay zekânın sunduğu imkânların ve kullanımının artması ile ilmî çalışmalarda da dikkat çekici bir unsur haline almıştır. İlmî araştırmanın klasik yöntemlerinin farklılaştığı/ çeşitlendiği bu yeni bağlamda, her disiplin için yapay zekânın temin ettiği imkânlar ve doğurduğu riskler ayrı ayrı değerlendirme konusu olmaya başlamıştır. Bu çerçevede genelde tarih, özelde İslam tarihi çalışmalarında da yapay zekâ teknolojilerinin metodolojik, epistemolojik ve etik yansımaları dikkat çekmektedir. Dijital beşerî bilimler yaklaşımları, bu dönüşüm sürecine yön vererek alanı şekillendirmeye yakın gelecekte de katkı sunacak gibi görünmektedir. Bu bildirinin amacı, söz konusu yansımaları, katkılar ve sınırlılıklar çerçevesinde değerlendirmektir.

İslam tarihi literatürü hem coğrafi olarak geniş bir sahayı hem de zaman bakımından oldukça uzun bir dönemi kapsadığından, yapay zekânın işlevini başarılı şekilde ortaya koyabileceği bir veri havuzuna sahiptir. Günümüzde matbu ve el yazması eserlerin dijitalleşmesi, arşivlerin dijital arşivler haline alması, araştırma verilerinin daha hızlı taranmasına ve derinlikli analizlerine imkân sunmakta, klasik yöntemlerle incelenmesi yıllar alacak düzeydeki koleksiyonları analiz edebilmektedir. Farklı dil ve alfabelerdeki kaynaklara hızlı biçimde erişim ve işlem yapabilme kapasitesi, İslam tarihi çalışmalarında metin madenciliği, örüntü keşfi ve otomatik anlam çözümlemesi gibi yöntemlerin kullanılmasına zemin hazırlamaktadır. Bu sayede hem klasik kaynaklardaki kavramsal ağlar hem de tarihsel anlatıların tematik yoğunlukları, niceliksel olarak tespit edilebilmektedir. Yapay zekâ, büyük ölçekli veri analizi yoluyla metinlerarası etkileşimlerin, atıfların ve rivayet zincirlerinin incelenmesine imkân tanıdığı için belirli dönemlerde hangi kaynakların daha çok kullanıldığı, hangi yazarların tarih yazımında daha merkezi bir konum kazandığı, bilgi aktarımının nasıl gerçekleştiği gibi sorulara nicel temelde cevaplar üretilebilmektedir. Yapay zekâ destekli görsel-

leştirme araçları ise karmaşık tarihsel verilerin haritalar, zaman çizelgeleri ve grafiklerle daha anlaşılır kılınmasını sağlamaktadır. Mekânların, olayların ve tarihsel süreçlerin dijital ortamda görselleştirilmesi akademik araştırmalar yanında İslam tarihi eğitimi açısından da önemli bir katkı sunmaktadır. Yapay zekânın sunduğu bu yeni olanaklar yalnızca teknik araçlar olarak değil, aynı zamanda yeni soruların ve tarihi metinlerin analizinde yeni yaklaşımların da ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Bu yönüyle yapay zekâ, İslam tarihi araştırmalarına teorik düzeyde de katkı sağlamaktadır. Bildiride bu imkânlar somut örneklere atıflarla sunulacaktır.

İslam tarihi alanında yapay zekânın sunduğu bu potansiyel yanında, bu çalışmaların yaygınlaştığı bu aşamada karşılaşılan sınırlılıklar mesleki ve etik zorluklar da gündem edilmeli, dikkate alınmalıdır. Bu itibarla bildiride; veri temsili sorunu, yapay zekânın geçmiş verileri yorumlarken anakronizme düşme riski, henüz çözülememiş olan yapay zekâ halüsinasyonu sorunu, çıktıların ve algoritmaların arka planındaki kültürel değerlerin tarihsel gerçeklikteki belirli olguları çarpıtma riskleri ele alınacaktır.

Metinlerin dijital ortama aktarımında takip edilmesi gereken belirli standartların sağlanması, klasik kaynaklardaki verilerin temsiline ilişkin yetersizlik sorununun aşılması, verilerin güvenilirliğinin tespiti gibi konularda, İslam tarihi alanındaki dijitalleştirme süreçlerinin alan uzmanlarının kontrolünde yürütülmesinin önemi ortaya çıkmaktadır. Veriye anlam kazandırmak, yapay zekânın tespitlerini anlamlı bir tarihsel bağlama oturtmak da yine alan uzmanlığının vazgeçilmezliğini göstermektedir. Bu bağlamda ilmî sorumluluk, eleştirel düşünme ve ihtiyat gibi entelektüel erdemler devreye girmelidir. Bildiride, yapay zekânın araçsal kullanımının çalışmaların verimini artıracığı, ancak ilmî muhakemenin ve nihai değerlendirmelerin uzman merkezli olarak sürdürülmesi gerektiği de değerlendirilmiştir.

2026 YILI İSAV TOPLANTILARI

11-12 NİSAN 2026 İSTANBUL	MİLLÎ TOPLANTI	GÜNÜMÜZ SİYER PROBLEMLERİ-1 "SİYER KAYNAKLARI"	PROF. DR. ADNAN DEMİRCAN İSTANBUL İLAHİYAT FAKÜLTESİ İSTANBUL
9-10 NİSAN 2026 SAKARYA	MİLLÎ TOPLANTI	1980'DEN GÜNÜMÜZE KUR'AN VE TEFSİR ÇALIŞMALARI	DOÇ. DR. BAYRAM DEMİRCİĞİL SAKARYA Ü. İLAHİYAT FAKÜLTESİ 0538 849 40 89/ BDEMIRCIGILAKARYA.EDU.TR
11-13 MAYIS 2026 MUŞ	KİTAP ÇALIŞMASI	İSLAM DÜŞÜNCESİNDE ELEŞTİRİ KÜLTÜRÜ VE TAHAMMÜL-AHLAKI -V	DOC. DR. ABDULALİM DEMİR MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAK.
23-24 MAYIS 2026 NEVŞEHİR	MİLLÎ TOPLANTI	HACI BEKTAŞ VELİ'NİN TARİHSEL-MENKİBEVİ KİŞİLİĞİ VE ALEVİLİK İLE BEKTAŞLIĞIN İLİŞKİSİ	PROF. DR. ADEM ÇATAK REKTÖR YARDIMCISI 0505 397 2127 ADEMCATAK@NEVSEHIR.EDU.TR NEVŞEHİR
19-20 EYLÜL 2026 ERZURUM	MİLLÎ TOPLANTI	"HALK OZANLARINDA DİNİ DÜŞÜNCE VE DİNİ UNSURLAR"	PROF. DR. MUHAMMET HANEFİ PALABYIK EGE Ü. BİRGİVİ İLAHİYAT FAK. DEKANI KAZIM DIRİK MH. ÜNİV. CAD. NO:9/22 BORNOVA - İZMİR
22-24 EKİM 2026 BALIKESİR	MİLLÎ TOPLANTI	TEKNOLOJİK DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE İSLAM İKTİSADI	PROF. DR. MEHMET ÖZKAN BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAK. DEKANI
21-22 KASIM 2026 ORDU	MİLLÎ TOPLANTI	ZEKÂT KONGRESİ	ORDU ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ
19-20 ARALIK 2026 İSTANBUL	İHTİSAS TOPLANTISI	CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE DİNİ DÜŞÜNCE	PROF. DR. İLYAS ÇELEBİ İST. 29 MAYIS Ü. İLAHİYAT FAK. İSTANBUL

SORU PUSULASI

SORU SORANIN ADI SOYADI

SORUNUN HANGİ HOCAYA SORULDUĞU

SORU

İslâmi İlimler Araştırma Vakfı (İSAV)

İskender Paşa Mah. Kâmil Paşa Sok. No: 5 34080 Fatih/İSTANBUL
Tel: 0212 523 54 57 • Faks: 0212 523 65 37
e-posta: isav@isavvakfi.org • isav@isav.org.tr

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Mahir İz Cad. No: 2 34662 Altunizade-Üsküdar/İSTANBUL
Tel: 0216 777 47 00 (Pbx) • Faks: 0216 777 47 01
e-posta: ilahiyat@marmara.edu.tr

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

İskender Paşa Mah. Kavalalı Sok. No: 1 34080 Fatih/İSTANBUL
Tel: 0212 440 00 00/26705 • Faks: 0212 532 62 07
e-posta: ilahiyat@istanbul.edu.tr